

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-44>

УДК 341.171

Уманець М.М., Пономаренко М.М.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті автори аналізують поняття конкуренції, розглядають історію розвитку антимонопольного права Європейського Союзу. Досліджується роль і місце установчих договорів Союзу у правовому регулюванні конкурентних відносин. У статті зазначається, що антимонопольне законодавство ЄС є досить лібералізованим, спрямованим на недопущення свідомої діяльності стосовно будь-якої форми обмеження конкуренції. Аналізуються основні завдання Союзної політики узгоджених дій щодо боротьби з проявами нечесної конкуренції. Згадуються основні регламенти Ради ЄС присвячені боротьбі з анти конкурентними діями. Серед них Регламент Ради (ЄС) № 1/2003 щодо імплементації правил конкуренції, визначених статтями 101 та 102 Договору про функціонування ЄС. Пропонується проведення аналізу нормативних актів присвячених правовому регулюванню конкуренції на території ЄС на предмет їх суперечності та в подальшому їх систематизації.

Ключові слова: конкуренція, антимонопольне право, політика узгоджених дій, регламент, картелі, Маастрихтський договір, Європейський Союз.

Umanets Mykola, Ponomarenko Mykola

Yaroslav Mudryi National Law University

LEGAL REGULATION OF COMPETITION IN THE INTERNAL MARKET OF THE EUROPEAN UNION

Summary. In the article the authors analyze the concept of competition. Explores approaches to the formation of a unified European market. Analyze the works of such domestic researchers as M.D. Vasylenko, K.V. Smirnova, O. Yu. Vodyannikov, T.I. Shvydko, A.V. Dutska, among foreign studies attention was paid to the works of V. Shmeykal, D. Davis and J. Monty. One of the main problems of modern free competition is concerted anti-competitive action, which manifests itself in the form of certain unwritten agreements of several large corporations, such as a general reduction in prices for their products, which certainly worsens the situation of other manufacturers. at the levels of the member states of the European Union. Consider the history of antitrust law of the European Union. Investigates the role and place of the founding treaties of the Union in the legal regulation of competition. The article notes that EU antitrust law is quite liberalized, aimed at preventing deliberate action against any form of restriction of competition. The main tasks of the Union's policy of concerted action to combat unfair competition are analyzed. The main provisions of the EU Council on combating anti-competitive actions are mentioned. This includes Council Regulation (EC) № 1 / 2003 on the implementation of the competition rules set out in Articles 101 and 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union, which is considered the main procedural act governing competition, Regulation 4064/89 and the supervisory functions of the EU institutions. In 2004, this law was replaced by Regulation № 139/2004 on the control of concentrations between enterprises, to regulate competition in the field of scientific and technical development, adopted Regulation № 418/85 1984 on agreements on scientific and technical cooperation, in the process of franchising was adopted Resolution № 4087/88 of 1988 on franchise transfer agreements. It is proposed to analyze the provisions on the legal regulation of competition in the EU for their contradictions. The article also proposes the possibility of systematizing competition rules into single acts for a unified legal regulation of these relations.

Keywords: competition, antitrust law, concerted action policy, regulations, cartels, Maastricht Treaty, European Union.

Постановка проблеми. Проблеми правового регулювання конкуренції на рівні окремих країн досліджуються вже дуже давно. У більшості розвинених країн вже на початку ХХ століття були певні нормативні напрацювання, що регулювали ринкову конкуренцію на рівні держави. Однак виникнення такого наднаціонального політико-правового утворення призвело до необхідності правової регламентації конкурентної діяльності підприємств на міждержавному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем правового регулювання конкуренції на теренах Союзу присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Серед українських науковців варто відзначити М.Д. Василенка, К.В. Смирнову, О.Ю. Водянікова, Т.І. Швидку, А.В. Дуцьку та інших. Щодо іноземних досліджень, то вагомий вклад у роз-

робку даної теми внесли В. Шмейкал, Д. Девіс і Дж. Монті.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Євроінтеграція – це глобальний та безперервний процес, який зачіпає всі найбільші та найрозвиненіші країни Європейського материка, і Євросоюз вже давно перестав бути просто об'єднанням для вирішення економічних чи пост воєнних проблем. Прихильники формування об'єднаної Європи наполягають на створенні спільної міждержавної інфраструктури в середині ЄС вже давно, і сьогодні такі ідеї активно впроваджуються. Серед них і пропозиція формування єдиного внутрішнього ринку. Тому дослідження сучасного стану правового регулювання конкуренції всередині ЄС є дуже актуальним.

Мета статті. Проаналізувати останні нормативні напрацювання інституцій Європейського

Союзу присвячені правовому регулюванню конкуренції на внутрішньому ринку ЄС.

Виклад основного матеріалу. Світові глобалізаційні процеси призвели до формування великих лібералізованих ринків та укладення транскордонних договорів між різними суб'єктами господарювання. Така ситуація призвела до виникнення конкуренції, а відповідно і до необхідності її правової регламентації.

Конкуренція – це система стійких зв'язків між господарюючими суб'єктами, що виробляють і реалізують товар, опосередковуючи їх прагнення до забезпечення для себе кращих умов виробництва та збуту і отримання більшого прибутку. Ці зв'язки є об'єктивними, закономірні і є в наявності як сутнісних характеристик ринку [1, с. 8].

Однією з головних проблем сучасної вільної конкуренції є наявність так званих узгоджених анти конкурентних дій, які проявляються у формі певних неписаних домовленостей декількох великих корпорацій стосовно проведення приміром політики тотального зниження цін на їх продукцію, що звісно суттєво порушує становище інших виробників, які не можуть собі дозволити таке зниження.

В окремих країнах практика боротьби з анти конкурентною діяльністю на сьогодні є дуже розвиненою. Так в процесі координації економічної політики держави застосовують не тільки тарифні інструменти, а й нетарифні обмеження, адміністративні санкції, з метою регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності на внутрішньому ринку [2, с. 157].

Так чи інакше нечесна конкуренція в результаті призводить до формування невиправданої монополії, що в свою чергу є глибоким явищем для ринкової економіки.

Характеризуючи сучасне антимонопольне законодавство ЄС, варто відзначити що воно є досить лібералізованим, спрямованим на недопущення свідомої діяльності стосовно будь-якої форми обмеження конкуренції. Така ситуація склалася у зв'язку із тим що на момент підписання Договору про Європейське Економічне співтовариство (Римський договір 1957 року) найбільший сегмент світового ринку займали компанії США. Тому прийняття таких лояльних щодо конкуренції норм стало засобом зміцнення позицій ЄС у світовій торгівлі, завдяки формуванню на території Євросоюзу потужних міждержавних компаній та промислових підприємств.

Сьогодні інституції ЄС провадять так звану політику узгоджених дій. Політика є комплексною, тому вона стосується і угод про розподіл ринків, фіксування цін, угод про виключні права, угод про патенти, спільних підприємств, угод про товарні знаки, франчайзингу і ліцензійних угод.

Основними завданнями цієї анти конкурентної політики є:

- усунення загроз для вільного ринку;
- поліпшення виробництва або розподілу ресурсів;
- технологічний прогрес та модернізація;
- зростання ефективності економіки;
- посилення конкурентоспроможності товарів, послуг і бізнесу об'єднаної Європи [1, с. 14].

Першими актами Європейського союзу, що регламентували питання ринкової конкуренції

стала Паризька конвенція з питань охорони промислової власності 1883 року та власне Римський договір [3, с. 20].

Договір про Європейське Економічне співтовариство став базисом для формування нормативної регламентації конкуренції в Об'єднаній Європі. У преамбулі цього установчого акту зазначається, що «для подолання перешкод на шляху до об'єднання Європи необхідно виробити певну практику спільних дій, які зможуть гарантувати чесну конкуренцію» [4, с. 59].

Сьогодні у Європейському Союзі діють правила конкуренції що були закріплені ще у Маастрихтському договорі 1992 року. Відповідно до положень цього договору, основними заходами захисту ринкової конкуренції є заборона діяльності картелів, заборона зловживання монополією, контроль Європейських інституцій за процедурами злиття та поглинання, контроль за наданням внутрішньої (державної) допомоги та превентивні заходи захисту від недобросовісної конкуренції.

Окремо варто згадати про статтю 101 Договору про функціонування ЄС, яка визначає що несумісними з внутрішнім ринком є дії підприємств, рішення об'єднань про вчинення будь-яких анти конкурентних дій. Ст. 102 цього договору встановлює, що будь-яке зловживання підприємством своїм домінуючим становищем на ринку є забороненим на стільки на скільки це впливає на загальну конкурентну ситуацію на внутрішньому ринку Союзу.

Вищезазначені правила легітимної конкуренції поширюють свою дію на усі сфери економіки Євросоюзу. Однак, для окремих сфер економіки, зокрема для транспортної, сільськогосподарської та оборонної було розроблено спеціальні секторальні конкурентні правила. За загальним правилом можливості держав щодо сприяння національним підприємствам у підвищенні їх конкурентності є обмеженими, однак у цих сферах можливості країн є дещо збільшеними.

Відповідно до Статті 36 Договору про заснування Європейського Співтовариства, Положення Розділу, який стосується правил конкуренції, повинні застосовуватись до продукції та торговельних [операцій] з сільськогосподарською продукцією в умовах «сприятливого режиму». Приблизно аналогічні положення поширюються і на інші дві сфери [5, с. 10].

Існує позиція, що установчі договори союзу є первинним джерелом та регулятором антимонопольного права, однак існують і так звані вторинні джерела регулювання, які приймаються на основі первинних джерел, однак направлені на регулювання певного конкретного сектору економіки. Однією із найпоширеніших форм таких джерел є регламенти Ради ЄС.

Центральне місце у регулюванні антимонопольної політики ЄС займає Регламент Ради (ЄС) № 1/2003 щодо імплементації правил конкуренції, визначених статтями 101 та 102 Договору про функціонування ЄС. Починаючи з 1 травня 2004 року, підприємства отримали право самостійно, без дозволу Єврокомісії (як передбачалося раніше Регламентом № 17) прямо застосовувати вилучення, передбачені ст. 101 (п. 3) ДФЄС у відповідних випадках. Раніше діюча система дозволів (authorization system) передбачала, що для отримання права користуватися певним

вилученням із заборон ст. 101 (п. 1) необхідно була попередня нотифікація угоди до Єврокомісії та отримання підтвердження від неї щодо відповідності нотифікованої угоди критеріям, викладеним у ст. 101 (п. 3). За умов нової системи (*directly applicable exception system*), підприємство, що укладає угоду, яка, на його думку, підпадатиме під заборону ст. 101 (п. 1), має самостійно визначити чи дотримані вимоги ст. 101 (п. 3), щоб можна було застосувати ст. 101 в цілому. При цьому ризик неправильного визначення відповідності комерційної угоди критеріям ст. 101 (п. 3) цілком покладається на підприємства, які мають право звернутися до Комісії ЄС або національних антитрастових органів. Окрім цього, Комісія ЄС втратила монополію на застосування ст. 101 (п. 3) ДФЕС [6, с. 49].

У процесі розвитку функціональності Європейського ринку основною загрозою для існування чесної конкуренції стало безконтрольне злиття малих та середніх підприємств. В результаті цього керівник одного підприємства міг контролювати інше завдяки придбанню частини його акцій.

На боротьбу із цим явищем було прийнято Регламент № 4064/89, який встановлював основні механізми та правила проведення процедури злиття, а також визначав наглядові функції інституцій ЄС. У 2004 році цей акт був замінений Регла-

ментом № 139/2004, що був присвячений контролю за концентраціями підприємств [7, с. 180].

Для інших сфер економіки також була сформована певна правова регламентація. Так, наприклад, для регулювання конкуренції у сфері науково-технічних розробок був прийнятий регламент № 418/85 1984 р. стосовно договорів про науково-технічне співробітництво, у процесі розвитку франшизних відносин був прийнятий регламент № 4087/88 1988 р. щодо договорів про передання франшизи та ін. [8, с. 253].

Важливим джерелом регулювання конкуренції на ринку ЄС є практика Європейського суду, рішення судових інстанцій у сфері антимонопольного права набувають статусу прецедентів і широко застосовуються у практиці правозастосування держав-членів Союзу.

Висновки. Аналізуючи все вищеведене можна зазначити, що інституціями ЄС було проведено значну роботу щодо правової регламентації конкуренції на території Співтовариства. При цьому, антимонопольне законодавство Європейського Союзу досі лишається не систематизованим. Однак, якщо ми говоримо про повноцінне об'єднання ринку Європи, то доречним буде провести перевірку всіх нормативних актів у сфері антимонопольного права ЄС на предмет суперечностей та застарілих норм і провести подальшу їх систематизацію.

Список літератури:

1. Проскурня О.М. Світова та конкурентна політика країн Європейського союзу : конспект лекцій. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Харків : НТУ «ХПІ», 2020. 41 с.
2. Смирнова К.В. Сучасні тенденції правового регулювання конкуренції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. С. 157–166.
3. Дуцька А.В. Конкурентні відносини в економіці країн Європейського Союзу. *Вісник КНТЕУ*. 2015. С. 14–29.
4. Швидка Т. Історія становлення і формування конкурентного законодавства (іноземний досвід). *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 50–54.
5. Вовк Т.В. Система конкурентного законодавства Європейського Союзу. Правове регулювання правил конкуренції в Україні. Шляхи адаптації законодавства України / Т.В. Вовк, С.В. Перемот. Київ : РВА «Тріумф», 2006. 416 с.
6. Смирнова К.В. Джерела антимонопольного права Європейського Союзу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2013. Вип. 2. С. 47–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_mv_2013_2_10 (дата звернення: 23.11.2020).
7. Швидка Т. Історія формування антимонопольної політики та законодавства в Європейському Союзі. *Право і суспільство*. 2019. № 1. С. 176–181.
8. Лайкова М.С. Конкурентне право ЄС: питання історичного розвитку й сучасного стану. *Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб.* Харків, 2008. Вип. 98. С. 249–254.

References:

1. Proskurnia O.M. (2020) Svitova ta konkurentna polityka krain Yevropeiskoho soiuзу: konspekt lektsii [Global and competition policy of the European Union: lecture notes]. *Natsionalnyi tekhnichnyi universytet «Kharkivskyi politekhnichnyi instytut»*, p. 41.
2. Smyrnova K.V. (2014) Suchasni tendentsii pravovoho rehuliuвання konkurentsii [Modern tendencies of legal regulation of competition]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, pp. 157–166.
3. Dutska A.V. (2015) Konkurentni vidnosyny v ekonomitsi krain Yevropeiskoho Soiuзу [Competitive relations in the economy of the European Union]. *Visnyk KNTEU*, pp. 14–29.
4. Shvydka T. (2019) Istoria stanovlennia i formuvannia konkurentnoho zakonodavstva (inozemnyi dosvid) [History of formation and formation of competitive legislation (foreign experience)]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 1, pp. 50–54.
5. Vovk T.V., Peremot S.V. (2006) Systema konkurentnoho zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuзу. Pravove rehuliuвання pravyl konkurentsii v Ukraini. Shliakhy adaptatsii zakonodavstva Ukrainy [The system of competition law of the European Union. Legal regulation of competition rules in Ukraine. Ways to adapt the legislation of Ukraine]. Kyiv: RVA «Triumf», p. 416.
6. Smyrnova K.V. (2013) Dzherela antymonopolnoho prava Yevropeiskoho Soiuзу [Sources of antitrust law of the European Union]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Mizhnarodni vidnosyny* (electronic journal), vol. 2, pp. 47–50. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_mv_2013_2_10 (accessed 23 November 2020).
7. Shvydka T. (2019) Istoriia formuvannia antymonopolnoi polityky ta zakonodavstva v Yevropeiskomu Soiuзу [History of antitrust policy and legislation in the European Union]. *Pravo i suspilstvo*, no. 1, pp. 176–181.
8. Laikova M.S. (2008) Konkurentne pravo ES: pytannia istorychnoho rozvytku y suchasnoho stanu [EU competition law: issues of historical development and current state]. *Problemy zakonnosti: resp. mizhvidom. nauk. zb.* Kharkiv, vol. 98, pp. 249–254.